

SID – Wykład 8

Sieci neuronowe

Dominik Ślęzak

Wydział Matematyki, Informatyki i Mechaniki UW
slezak@mimuw.edu.pl

Sztuczna inteligencja - uczenie

Uczenie się jest procesem nastawionym na osiągnięcie rezultatów opartych o dostęp do danych (wiedzy, obserwacji) fragmentarycznych. Powinien umożliwiać doskonalenie się.

Herbert Simon (1983)

"Uczenie się oznacza zmiany w systemie, które mają charakter adaptacyjny w tym sensie, że pozwalają systemowi wykonać za następnym razem takie same zadanie lub zadania podobne bardziej efektywnie."

Donald Michie (1991)

"System uczący się wykorzystuje zewnętrzne dane empiryczne w celu tworzenia i aktualizacji podstaw dla udoskonalonego działania na podobnych danych w przyszłości oraz wyrażania tych podstaw w zrozumiałej i symbolicznej postaci."

Problemy optymalizacji

Uczenie się jako metoda budowania optymalnego rozwiązania ze względu na określone kryterium jakości. Może być to zatem poszukiwanie ekstremum zadanej funkcji celu, np. oznaczającej koszt (minimalizacja) lub wydajność (maksymalizacja).

Ze względu na ogólną złożoność problemu i ograniczenia sprzętowe, zadania sztucznej inteligencji często skupiają się na rozwiązaniach aproksymacyjnych - procedura poszukiwania może zakończyć się w punkcie będącym ekstremum lokalnym lub bliskim takiemu ekstremum.

Często nie jesteśmy w stanie przebadać całej przestrzeni problemu, a dysponujemy jedynie jakimś wycinkiem obserwacji - wtedy zależy nam na generalizacji rozwiązania i możliwie najlepszym dopasowaniu się do nieznanymi wcześniej przykładów.

Uczenie z nadzorem

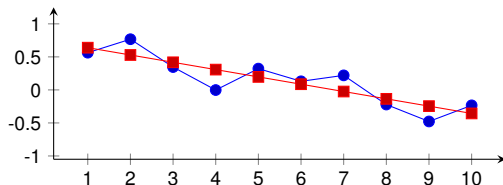
Zadanie:

- Uczenie prawidłowego przewidywania odpowiedzi na zadane pobudzenie - budowa i dopasowanie modelu do danych.
- Generalizacja - system powinien dobrze radzić sobie również z przypadkami, z którymi wcześniej się nie zetknął.

Nadzór człowieka polega na dostarczeniu zestawu danych (treningowych) uczących:

- wejściowych obiektów, np. w postaci wektorów danych pomiarowych
- oraz, dla każdego z obiektów, pożądanej (oczekiwanej) przez nauczyciela (nadzorcę) odpowiedzi, np. etykiety lub wartości liczbowej

Przykład: regresja liniowa

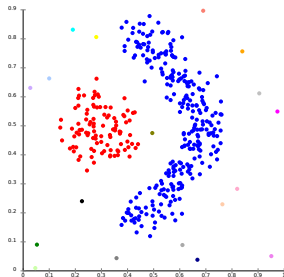

Uczenie bez nadzoru

Zakłada brak obecności ludzkiego nadzoru nad tworzeniem modelu (funkcji), mającego na celu odnalezienie ukrytej struktury danych.

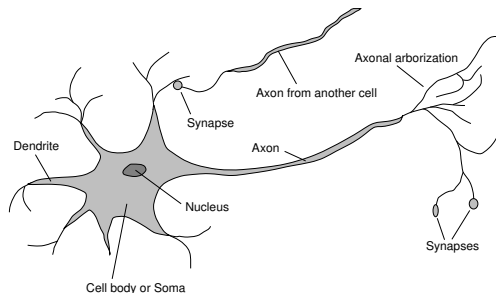
Dane dostarczone są do systemu bez nadanych etykiet (pożądanych odpowiedzi) - dla systemu oznacza to brak informacji zwrotnej o błędzie (lub dokładności) budowanego modelu.

Przykład: analiza skupień

Sieci neuronowe: pomysł

Naśladowanie mózgu działającego jako sieć komórek neuronowych.

Sygnaly to zaszumione “bodźce trenujące” poziom potencjału elektrycznego komórek.

Sieci neuronowe: sztuczne i naturalne

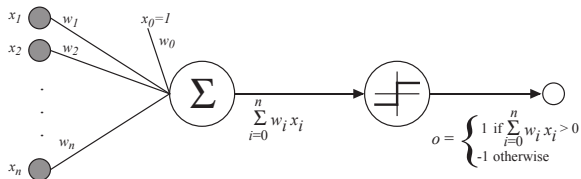
	Komputer	M.zg
Jednostki obliczeniowe	1 CPU 10^8 bramek logicznych	10^{11} neuronów > 20 typów
Jednostki pamięciowe	10^{10} bitów RAM 10^{11} bitów dysku	10^{11} neuronów 10^{14} synaps
Czas cyklu	1 ns (10^{-9} sek.)	1–10 ms (10^{-3} sek.)
Szerokość pasma	10^{10} bitów/sek	10^{14} bitów/sek
Zmiany stanów/sek	10^9	10^{14}

Równoległość daje wciąż umysłowi ludzkiemu ogromną przewagę nad komputerem pomimo dużo wolniejszego czasu przetwarzania informacji.

Perceptron

$\vec{x} = (x_1, x_2, \dots, x_n)$ — wektor wejściowy (obiekt danych)

$\vec{w} = (w_0, w_1, \dots, w_n)$ — wektor wag perceptronu

w_0 — waga przesunięcia (“przesuwa” próg funkcji aktywacji)

σ — progowa (skokowa) funkcja aktywacji perceptronu

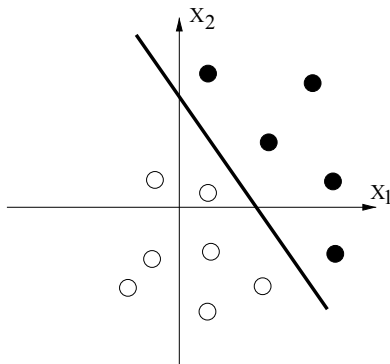
$o(\vec{x})$ — wartość wyjścia perceptronu dla wektora \vec{x}

$$o(\vec{x}) = \sigma(\vec{w} \cdot \vec{x}) = \begin{cases} 1 & \text{if } w_0 + w_1 x_1 + \dots + w_n x_n > 0 \\ -1 & \text{otherwise.} \end{cases}$$

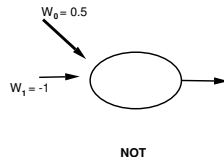
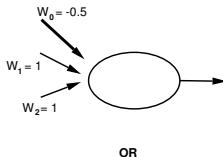
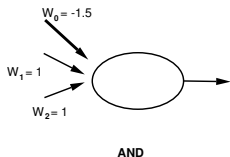
Perceptron: wyrażalność

Perceptron reprezentuje liniowe cięcie w przestrzeni wejść

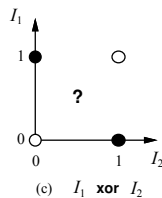
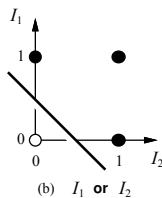
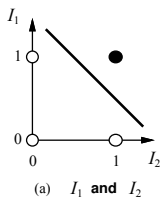

Perceptron: wyrażalność

Można wyrazić funkcje logiczne AND, OR, NOT

ale nie da się dobrać wag do funkcji XOR

Uczenie perceptronu: algorytm

Przykładowy algorytm oparty na idei iteracyjnego poprawiania, celem jest optymalizacja (minimalizacja błędu) modelu.

```
function PERCEPTRON-LEARN(perceptron, examples,  $\alpha$ ) returns a perceptron
  inputs: examples - a set of examples, each with input  $\vec{x}$  and output  $y(\vec{x})$ 
           perceptron - a perceptron with weights  $\vec{w} = (w_0, \dots, w_n)$ 
            $\alpha$  - the learning rate
  repeat
    for each  $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n)$  in examples do
       $\Delta \vec{w} \leftarrow \alpha (y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x}) \vec{x}$ 
       $\vec{w} \leftarrow \vec{w} + \Delta \vec{w}$ 
    end for
  until some stopping criterion is satisfied
  return perceptron
end function
```


Uczenie perceptronu: własność

Twierdzenie 1

Jeśli zbiór danych jest liniowo separowalny, a współczynnik szybkości uczenia α wystarczająco mały

⇒ algorytm uczenia perceptronu jest zbieżny.

Twierdzenie 2

Jeśli zbiór danych nie jest liniowo separowalny

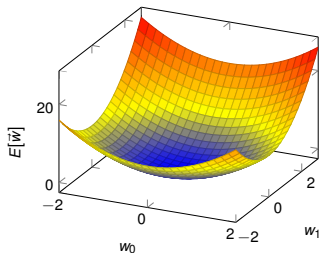
⇒ algorytm zbiega lokalnie do minimalnego błędu średniokwadratowego.

Zbieżność uczenia perceptronu

Błąd średniokwadratowy dla zbioru treningowego U

$$E[\vec{w}] = \frac{1}{2} \sum_{\vec{x} \in U} (y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x})^2$$

Gradient błędu średniokwadratowego

$$\nabla E[\vec{w}] = \left[\frac{\partial E}{\partial w_0}, \frac{\partial E}{\partial w_1}, \dots, \frac{\partial E}{\partial w_n} \right]$$

\implies wskazuje kierunek, w którym błąd $E[\vec{w}]$ rośnie

Zbieżność uczenia perceptronu

Błąd średniokwadratowy $E[\vec{w}] = \frac{1}{2} \sum_{\vec{x} \in U} (y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x})^2$

$$\begin{aligned}\frac{\partial E}{\partial w_i} &= \frac{\partial}{\partial w_i} \frac{1}{2} \sum_{\vec{x} \in U} (y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x})^2 \\ &= \frac{1}{2} \sum_{\vec{x} \in U} \frac{\partial}{\partial w_i} (y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x})^2 \\ &= \frac{1}{2} \sum_{\vec{x} \in U} 2(y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x}) \frac{\partial}{\partial w_i} (y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x}) \\ &= \sum_{\vec{x} \in U} (y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x}) \frac{\partial}{\partial w_i} (y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x}) \\ &= \sum_{\vec{x} \in U} (y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x}) (-x_i) \\ &= \sum_{\vec{x} \in U} -(y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x}) x_i\end{aligned}$$

Stąd $\nabla E[\vec{w}] = \sum_{\vec{x} \in U} -(y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x}) \vec{x}$.

Zbieżność uczenia perceptronu

Gradient $\nabla E[\vec{w}] = \sum_{\vec{x} \in U} -(y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x})\vec{x}$ wskazuje kierunek, w którym błąd średniokwadratowy $E[\vec{w}]$ rośnie

\implies wagi perceptronu są poprawiane w kierunku dokładnie przeciwnym do gradientu $-\nabla E[\vec{w}]$

Stąd w algorytmie uczenia perceptronu:

$$\Delta \vec{w} \leftarrow \alpha (y(\vec{x}) - \vec{w} \cdot \vec{x}) \vec{x}$$

$$\vec{w} \leftarrow \vec{w} + \Delta \vec{w}$$

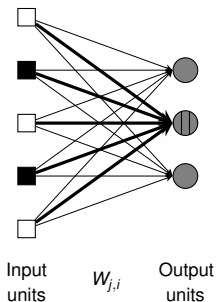

Płaska sieć perceptronów

Reprezentuje funkcję wektorową

Poszczególne perceptrony są niezależne

⇒ trzeba trenować każdy perceptron oddzielnie

Wielowarstwowa sieć neuronowa

Jednostki:

Jednostki podzielone są na warstwy, każda jednostka przyporządkowana jest do dokładnie jednej warstwy

Wejścia:

Wejścia połączone są wyłącznie do jednostek znajdujących się w najniższej warstwie

Połączenia:

Połączenia występują wyłącznie pomiędzy jednostkami z sąsiednich warstw, łączą zawsze wyjścia jednostek z warstwy niższej z wejściami do jednostek w warstwie wyższej

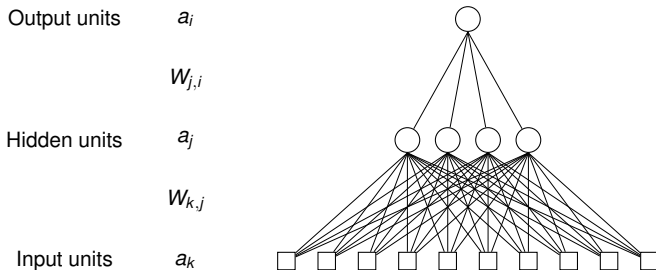
Wyjście:

Typowa sieć z jedną wartością funkcji ma tylko jedną jednostkę w najwyższej warstwie, wyjście z tej jednostki jest wyjściem całej sieci

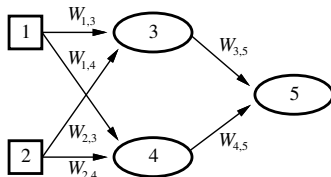

Wielowarstwowa sieć neuronowa: przykład

2 warstwy, 10 wejść, 4 neurony ukryte (w warstwie wewnętrznej)

Wielowarstwowa sieć neuronowa: ewaluacja

$$\begin{aligned}x_5 &= \sigma(w_{3,5} \cdot x_3 + w_{4,5} \cdot x_4) \\ &= \sigma(w_{3,5} \cdot \sigma(w_{1,3} \cdot x_1 + w_{2,3} \cdot x_2) + w_{4,5} \cdot \sigma(w_{1,4} \cdot x_1 + w_{2,4} \cdot x_2))\end{aligned}$$

Uwaga:

Zastosowanie liniowych funkcji przejścia w warstwach pośrednich byłoby nieefektywne - warstwy takie można pominąć, poprzez odpowiednie przeliczenie wag i bezpośrednie połączenie warstw poprzedzającej i następującej.

Wielowarstwowa sieć neuronowa: uczenie

Problem

Progowa funkcja aktywacji jest nieciągła i nieróżniczkowalna

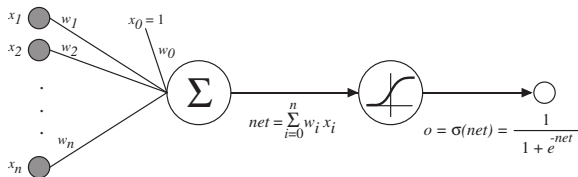
dla jednostek wewnętrznych nie można wyprowadzić gradientowej reguły poprawiania wag gwarantującej zbieżność uczenia

Rozwiązanie

Zastosowanie różniczkowalnej funkcji aktywacji

Perceptron z sigmoidalną funkcją aktywacji

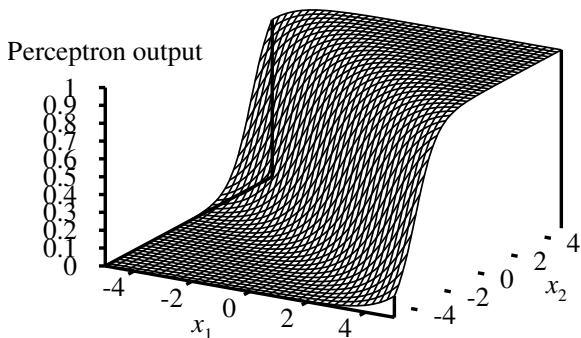
Sigmoidalna funkcja aktywacji perceptronu $\sigma(z) = \frac{1}{1+e^{-z}}$

$$o(\vec{x}) = \sigma(\vec{w} \cdot \vec{x}) = \frac{1}{1+e^{-\vec{w} \cdot \vec{x}}}$$

Perceptron z sigmoidalną funkcją aktywacji

Funkcja wyjścia dla pojedynczego perceptronu z sigmoidalną funkcją aktywacji i 2 wejściami:

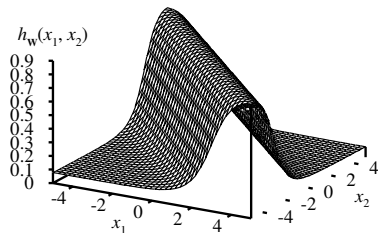
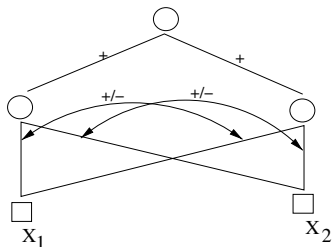

Wielowarstwowa sieć neuronowa: przykład

Liczba wejść: 2, liczba warstw: 2

Warstwa ukryta: 2 perceptrony skierowane przeciwie do siebie

⇒ definiuje krawędź

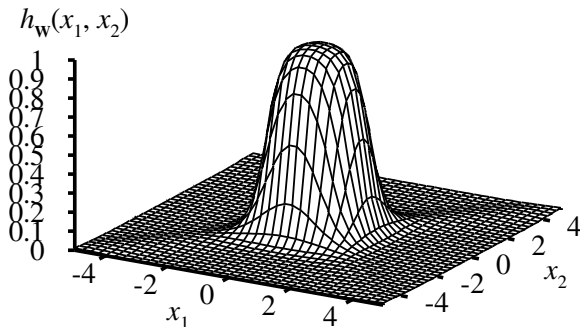

Wielowarstwowa sieć neuronowa: przykład

Liczba wejść: 2, liczba warstw: 3

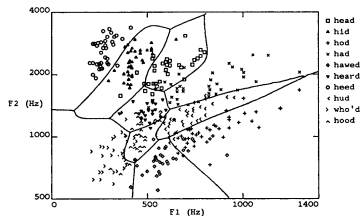
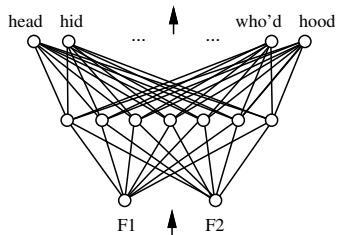
Warstwa ukryta: 2 sieci tworzące krawędzie ustawione prostopadłe do siebie

⇒ definiuje ograniczone wzniesienie

Wielowarstwowa sieć neuronowa: przykład

Rozpoznawanie słów: 2 warstwy, 2 wejścia, wiele wyjść

Wielowarstwowa sieć neuronowa: własności

Funkcje boolowskie:

Każda funkcja boolowska może być reprezentowana przez sieć z jedną warstwą ukrytą, ale może wymagać wykładniczej liczby jednostek ukrytych

Funkcje ciągłe:

Każda ograniczona funkcja ciągła może być aproksymowana z dowolnie małym błędem przez sieć z jedną warstwą ukrytą [Cybenko 1989; Hornik et al. 1989]

Dowolna funkcja może być aproksymowana z dowolną dokładnością przez sieć z dwoma warstwami ukrytymi [Cybenko 1988]

Propagacja wsteczna: algorytm

```
function BACK-PROP-UPDATE(examples, layers,  $\alpha$ ) returns a network
inputs: examples - a set of examples, each with input  $\vec{x}$  and output  $y(\vec{x})$ 
          layer0, layer1, ..., layern - neuron layers sorted from the bottom to the top
           $\alpha$  - the learning rate

repeat
  for each  $\vec{x} = (x_1, \dots, x_n)$  in examples do
    for each unit  $j \in \text{layer}_0$  do
       $o_j \leftarrow x_j$ 
    end for
    for each unit  $j \in \text{layer}_p$  in order from layer1 up to layern do
       $z_j \leftarrow \sum_{i \in \text{layer}_{p-1}} w_{i,j} o_i$ 
       $o_j \leftarrow \sigma(z_j)$ 
    end for
    for each unit  $j \in \text{layer}_n$  do
       $\delta_j \leftarrow \sigma'(z_j)(y_j(\vec{x}) - o_j)$ 
    end for
    for each unit  $j \in \text{layer}_p$  in order from layern-1 down to layer0 do
       $\delta_j \leftarrow \sigma'(z_j) \sum_{k \in \text{layer}_{p+1}} w_{j,k} \delta_k$ 
       $\Delta w_{j,k} \leftarrow \alpha \delta_k o_j$ 
       $w_{j,k} \leftarrow w_{j,k} + \Delta w_{j,k}$ 
    end for
  end for
until some stopping criterion is satisfied
return layers with modified weights
end function
```


Propagacja wsteczna: własności

Fakt

Algorytm propagacji wstecznej działa dla dowolnego grafu skierowanego bez cykli

Twierdzenie

Algorytm propagacji wstecznej zbiega lokalnie do minimalnego błędu średniokwadratowego

Propagacja wsteczna: zbieżność uczenia

$$E[\vec{w}] = \frac{1}{2} \sum_{\vec{x} \in U} (y(\vec{x}) - o(\vec{x}))^2 = \frac{1}{2} \sum_{\vec{x} \in U} (y(\vec{x}) - \sigma(\vec{w} \cdot \vec{x}))^2$$

$$\frac{\partial E}{\partial w_i} = \frac{\partial}{\partial w_i} \frac{1}{2} \sum_{\vec{x} \in U} (y(\vec{x}) - o(\vec{x}))^2$$

$$= \frac{1}{2} \sum_{\vec{x} \in U} \frac{\partial}{\partial w_i} (y(\vec{x}) - o(\vec{x}))^2$$

$$= \frac{1}{2} \sum_{\vec{x} \in U} 2(y(\vec{x}) - o(\vec{x})) \frac{\partial}{\partial w_i} (y(\vec{x}) - o(\vec{x}))$$

$$= - \sum_{\vec{x} \in U} (y(\vec{x}) - o(\vec{x})) \frac{\partial}{\partial w_i} o(\vec{x})$$

$$= - \sum_{\vec{x} \in U} (y(\vec{x}) - o(\vec{x})) \frac{\partial \sigma}{\partial z} [z = \vec{w} \cdot \vec{x}] \frac{\partial}{\partial w_i} (\vec{w} \cdot \vec{x})$$

$$\left(\frac{\partial}{\partial w_i} (\vec{w} \cdot \vec{x}) = x_i \right)$$

$$= - \sum_{\vec{x} \in U} (y(\vec{x}) - o(\vec{x})) \frac{\partial \sigma}{\partial z} [z = \vec{w} \cdot \vec{x}] x_i$$

Propagacja wsteczna: zbieżność uczenia

$$\nabla E[\vec{w}] = -\sum_{\vec{x} \in U} \frac{\partial \sigma}{\partial z} [z = \vec{w} \cdot \vec{x}] (y(\vec{x}) - o(\vec{x})) \vec{x}$$

Stąd dla neuronów j z najwyższej warstwy stosujemy zmiany wag:

$$\delta_j \leftarrow \frac{\partial \sigma}{\partial z} [z = \vec{w} \cdot \vec{x}] (y_j(\vec{x}) - o_j(\vec{x}))$$

$$\Delta w_{i,j} \leftarrow \alpha \delta_j x_{i,j}$$

Neurony z niższych warstw muszą mieć odpowiednik błędu $y_j(\vec{x}) - o_j(\vec{x})$
 \implies dla każdego neuronu $j \in \text{layer}_p$ liczona jest ważona "suma błędów" na wyjściach tego neuronu $\sum_{k \in \text{layer}_{p+1}} w_{j,k} \delta_k$

Zmiana wag definiowana jest wtedy jako:

$$\delta_j \leftarrow \frac{\partial \sigma}{\partial z} [z = \vec{w} \cdot \vec{x}] \sum_{k \in \text{layer}_{p+1}} w_{j,k} \delta_k$$

$$\Delta w_{i,j} \leftarrow \alpha \delta_j x_{i,j}$$

Propagacja wsteczna z sigmoidalną funkcją aktywacji

Sigmoidalna funkcja aktywacji $\sigma(z) = \frac{1}{1+e^{-z}}$ we wszystkich neuronach

$$o(\vec{x}) = \sigma(\vec{w} \cdot \vec{x}) = \frac{1}{1+e^{-\vec{w} \cdot \vec{x}}}$$

$$\frac{\partial \sigma}{\partial z} = \left(\frac{1}{1+e^{-z}} \right) \left(1 - \frac{1}{1+e^{-z}} \right)$$

$$\frac{\partial \sigma}{\partial z} [z = \vec{w} \cdot \vec{x}] = o(\vec{x})(1 - o(\vec{x}))$$

Wartości współczynników zmiany wag δ_j

— dla neuronów j z warstwy najwyższej:

$$\delta_j \leftarrow o_j(1 - o_j)(y_j(\vec{x}) - o_j)$$

— dla neuronów j z każdej niższej warstwy p :

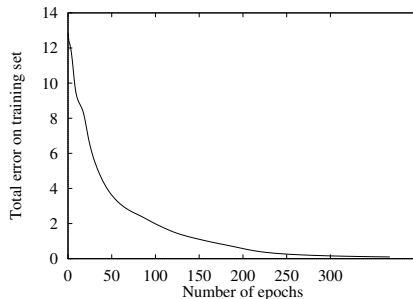
$$\delta_j \leftarrow o_j(1 - o_j) \sum_{k \in \text{layer}_{p+1}} w_{j,k} \delta_k$$

Propagacja wsteczna: przykład zbieżności

Epoka:

przebiega jednokrotnie wszystkie obiekty treningowe poprawiając wagi, na koniec wylicza błąd sumaryczny dla całego zbioru treningowego
⇒ algorytm uczenia zatrzymuje się, kiedy błąd przestaje maleć

Dobór współczynnika szybkości uczenia α

Zazwyczaj:

$$\alpha \in [0.01; 0.5]$$

Po każdej ustalonej liczbie epok można redukować geometrycznie:

$$\alpha := \alpha \cdot c \qquad c \in [0.9; 0.99]$$

\implies Pozwala na szybką zbieżność na początku (np. $\alpha \approx 0.5$) i precyzyjną zbieżność do lokalnego maksimum w końcowej fazie ($\alpha \approx 0$)

Dziękuję za uwagę!

